

Amikor megáll az idő

Közösségi embernek tartja magát, így talán nem is meglepő, hogy olyan hivatást választott, amely révén egész közösségünket gazdagíthatja. Az utóbbi két évtizedben számos, szakmai elismerést kivívó, nívós tanulmánykötetet tett le az asztalra, s akkor egyéb tevékenységeit még nem is említettük. Tudása, szakmai alázata, ki nem apadó érdeklődése, mellyel a világot szemléli, szenvedélyes munkakedve lenyűgözi az embert. L. Juhász Ilona etnológussal beszélgettünk. Megalakulásának 20. évfordulóját ünnepli a komáromi Etnológiai Központ. Létrejöttében és az azóta elért jelentős eredményekben néprajzkutatóként önnek is oroszlánrésze van. A hajdani kislány, aki valamikor a gömöri Rudnán a jövőjét tervezte, ilyennek képzelte el az életét?

– Tulajdonképpen népművelő szerettem volna lenni, az is lettem, majdnem tíz évig maradtam ennél a hivatásnál. Igaz, már a Csemadok (az 1949-ben alapított Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete, a felvidéki magyarság legnagyobb taglétszámú kulturális szervezete – *a szerk.*) járási bizottságának szakelőadójaként is kacérkodtam a gondolattal, hogy jó lenne elvégezni a néprajz szakot. Akkor folyt ugyanis a Gömör-kutatás a debreceni néprajzi tanszék szervezésében. Segítettünk nekik szállást biztosítani, egyéb szervezési dolgokat intézni, így kerültem velük kapcsolatba. Már akkoriban szerettem volna különféle témákkal foglalkozni, csak a Csemadokban annyira lefoglalt a munkám, hogy nem győztem volna levelező tagozaton még egyetemre is járni. Főként, hogy nagyon fiatalon szülőfalumban, Rudnán is Csemadok-elnök lettem. Két végéről égettem a gyertyát, mert nagyon szerettem a munkámat, a hivatásomat.

– *Mi táplálta a lelkesedését?*

– Tele voltam világmegváltó tervekkel. Rudnán (Rozsnyórudna, Rudná – *a szerk.*) még a 70-es évek első felében megszűnt a magyar iskola, és szerettem volna legalább a kulturális szervezeten keresztül közelebb vinni a magyar kultúrát azokhoz is, akik szlovák iskolába jártak. Az elnökségem idején szinte megduplázódott a Csemadok-tagság, amit a helyi vezetés nem nézett jó szemmel, mert nem a SZISZ-ben (a Szocialista Ifjúsági Szövetségben – *a szerk.*) aktívokdtak a fiatalok. Emiatt elég sok akadályt

gördítettek a munkám elé. Ez azonban még inkább ösztökélt, mert olyan ember vagyok, hogyha a víz alá akarnak nyomni, akkor csakazértis megmutatom. Egyébként mindig közösségi ember voltam, amolyan minden lében kanál. Gimnazista koromtól bekapcsolódtam a Csemadok munkájába, színjátszó csoportot is létrehoztunk a faluban. Ezért amikor a pelsőci könyvtárban, ahová legelső munkahelyemről, a gömörhorkai üzemi klubból kerültem, felkeresett Szőlős Sándor, akkori járási Csemadok-titkár, és Rozsnyóra, a titkárságra hívott, egy nagy álmom teljesült. Akkor úgy a helyére került minden.

– *Pár év múlva azonban az ország nyugati részébe sodorta az élet.*

– Jött a herceg fehér Škodával, így '89-ben elkerültem otthonról. Az azt követő időszakban elég nehezen dolgoztam fel, hogy rengetegen fordítottak köpönyeget. Sok emberben csalódtam. Később volt egy periódus, amikor nem igazán találtam a helyemet, bár elfoglaltságom volt, mert a (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság ügyeit intéztem, férjemmel a Hírharang című tájékoztató füzetet szerkesztettük...

– *E „helykeresésnek” is szerepe volt abban, hogy néprajz szakra jelentkezett a debreceni egyetem levelező tagozatára? Nem lehetett egyszerű a munka mellett, kicsi gyerekekkel tanulmányokat folytatni, majd később doktori címet szerezni.*

– Eléggé gondot jelentett utazgatás. Számtalanszor elmondtam, sokat adnék érte, ha fiatalon, „főál-

L. Juhász Ilona

Néprajztudós, a komáromi Etnológiai Központ tudományos kutatója. 1979-ben Rozsnyón érettségizett. 1997-től a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében létrehozott komáromi Etnológiai Központ munkatársa. 2004-ben a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán elvégezte a néprajz szakot, 2006-ban ugyanitt doktorált (PhD, néprajz és kulturális antropológiai tudományok). Tudományos érdeklődése elsősorban a temetkezési szokások és a temetőkultúra, valamint a nemzeti szimbólumok, emlékjelek, a szokásváltozások és az internetes kapcsolatok problémaköreire összpontosul. Az utóbbi években egy sor, korábban kevésbé vagy egyáltalán nem kutatott téma vizsgálatára hívta fel a figyelmet és végezte el úttörő jellegű feldolgozásukat. Ő állította össze a (cseh) szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiát 1997-től 2007-ig. Munkásságát több díjjal is elismerték (egyebek mellett: a MTA Arany János-díja, 2013; a Magyar Szemiotikai Társaság Jelismervény díja, 2014).

Somogyi Tibor felvétele

lásban” lehetnék hallgató. Akkoriban költöztünk ki Keszegfalvára, így a munkahely meg a tanulás mellett a költözködést is le kellett bonyolítani. Megoldotam, bár így visszagondolva magam is csodálkozom, hogyan bírtam. De engem nagyon érdekelt a néprajz. Némileg nehezítette ugyan a helyzetemet, hogy az ottani tanárokat személyesen ismertem, ezért nem volt mindegy, mit mutatok fel a vizsgákon.

– *Belefolyik munkája a magánéletébe is, vagy el tudja különíteni a kettőt?*

– Nem lehet elválasztani. Azt mondják, a rendőr gatyában is rendőr. Egy néprajzkutató is mindig néprajzos, mert az élet maga a téma. Mindig nyitott szemmel kell járni, észre kell venni, mi történik körülöttünk. Nagyon fontos, hogy azokat a jelenségeket is dokumentáljuk, amik most történnek, mert a néprajz sajnos mindig fáziskésésben volt. Mindig a korábbi akarta „rekonstruálni”, idős adatközlőket faggattak, a jelent pedig elfelejtették följegyezni. Ha belegondolunk abba, hogy az emberi emlékezet – és nemcsak az időseké, hanem a fiataloké is – eléggé megbízhatatlan, akkor elég ingatag lábakon állnak ezek az eredmények. Ezért fontos, hogy dokumentáljuk az új jelenségeket is, és akkor nem bizonyos idő távlatából kell megpróbálni rekonstruálni őket.

– *Napjaink szokásaiból mit tart fontosnak lejegyezni?*

– Előjáróban elmondanám, hogy minden szokásnak van kezdete. Minden új szokást kitalál valaki – egy személy vagy egy közösség –, s a többiek utánozzák. Miközben hagyományá válik, folyamatosan módosul. A szemünk előtt is alakulnak ki szokások. Sokan ellenségesen fogadják, amerikai indítatásúnak tartják a halloweent is, holott kelta gyökerei vannak, az ír kivándorlók honosították meg az Egyesült Államokban. Persze ott módosult, ahogy minden más szokás is megváltozik idővel. Európába a médiának köszönhetően került vissza, és különböző megjelenési formákban, a halloween partitól a tökfesztiválokig. Ez utóbbiak tulajdonképpen egyfajta „ellen-halloween”-ként alakultak ki. Mára nagyon sok házat díszítenek kivájt tökbe tett gertyával, és egyéb, ehhez az ünnepkörhöz kötődő kellekkel. Az amatőr verselők különféle rigmusokat írtak, ezek aztán terjednek az interneten, sokszor már csak részleteik, a szerző jelölése nélkül, s ezek kapcsán is szépen nyomon lehet követni azt a szövevényes folyamatot, miként alakul át egy konkrét szöveg és szokás. Az átadás, átvétel mechanizmusát lehet nagyon jól megfigyelni. Vagy vegyük a Valentin-napot, ami a szerelmesek napja! Arra is számtalan példa akad azonban, hogy családi ünnep lett, s megajándékozzák egymást a családtagok ebből az alkalomból. Harmadik példaként a szokások kialakulását, módosulását és terjedését illetően megemlíteném az adventi koszorút. Sokszor felhozom példaként, mert az adventi koszorú a rendszerváltás után terjedt el nálunk, elsősorban a média révén. Sokan azt hiszik, hogy katolikus gyökerű szokás, pedig

protestáns, evangélikus körökből indult Németországból. Ma már a karácsonyi lakásdíszítés egyik eleme, vallástól függetlenül. A szemünk előtt kialakulóban van egy újabb szokás, a közösségi adventi koszorúk a települések központjában.

– *Más szemmel figyeli a jelenségeket az ön hivatásban egy nő, mint egy férfi?*

– Szerintem a nemi hovatartozás nem játszik szerepet. Attól függ minden, hogy az adott szakember mennyire nyitott, felkészült, problémalátó.

– *Egy korábbi interjúban mesélte, hogy az édesanyja és az öccse halálát követően gyakran járt a temetőbe. Segítette a gyász feldolgozásában, hogy ezzel a témával foglalkozott?*

– Ha az ember sokat tartózkodik temetőben, egy kicsit másképp látja az életet. Jobban tudatosítja, hogy az életünk véges, és része a halál is. Mindenkinek fel kell készülnie rá. Ezért nem tartom helyesnek, hogy a halál az utóbbi években szinte tabutémává vált, elhessegetik maguktól az emberek. Annakidején, amikor még nem voltak ravatalozók, a gyerekek is – elsősorban a falusiak – jobban szembesültek a halállal. Sokan kérdezik tőlem, hogyan tudok ilyen témát kutatni, de ez ugyanolyan téma, mint bármi más. A haláljelekkel kapcsolatos kötetem annak idején úgy született, hogy egy kisémlékkutató konferenciáról tartottunk hazafelé Németországból (e konferencia eredménye egyébként a szakrális kisémlékadattárunk is). Az út menti haláljeleket figyelve tudatosítottam, hogy nálunk ezekkel még senki sem foglalkozik. Később kiderült számomra, hogy a volt Jugoszláviában egy kolléganő már a hetvenes évek végén elkezdett foglalkozni e jelenséggel, a '90-es évek végén pedig Magyarországon jelent meg a témában tanulmánykötet. Elhatároztam, hogy feldolgozom hazai viszonylatban a témát, mert erről is azt tartja a közvélekedés, hogy az út menti haláljelek korunk jelensége, pedig nem az. Közlekedési balesetek az autó megjelenése előtt is voltak, csak akkor a lovak taposták agyon az áldozatot, vagy a szekér dőlt fel.

– *Könnyebb dolga van a néprajztudósnak az internet korában? Mennyire segíti a munkáját?*

– Nagyon. Sok minden felkerült az internetre az irodalmat illetően. Még a terepkutatásban is segít. Az internet maga is egy terep. Vegyük például azt – egyik témám, a temetkezés meg a síremlékek kapcsán –, hogy milyen sok temetőről kerültek fel fényképek vagy videók. Ma már az ember végigsétálhat egy amerikai, németországi vagy olasz temetőn is. Sokat segít az összehasonlítás szempontjából, és a különféle jelenségek terjedése is jobban figyelemmel kísérhető.

– *Melyik részét szereti a legjobban a munkájának?*

– Az anyaggyűjtést. Könyvtárban, levéltárban kutatni, adatokat gyűjteni olyan, mint egy nyomozó-

munka. Szokta is mondani a férjem (Liszka József néprajzkutató – *a szerk.*), látni, hogy bennem van a gyűjtögető kőrösi vér. Édesanyám a Rudnával szomszédos Kőrösből (Berzétékőrös, Kružná – *a szerk.*) származott. Azon a településen, mivel kevés szántóföldjük volt, a lakosság nagy része gyűjtögetéssel foglalkozott annak idején. Mogyorót, csipkebogyót, gombát, egyebet szedtek. Tény, hogy szeretek nagyon sok adattal dolgozni, bár hozott adattal nem szívesen, inkább utánajárok magam. Kutatás közben gyakran olyan forrásokra is rábukkanok, amire nem számítottam, vagy nem is tudtam róla. Például az erdélyi menekültekről szóló kötet is úgy született, hogy az I. és II. világháború emlékjeleit feldolgozó monográfiámhoz gyűjtöttem adatokat, s a korabeli sajtóban bukkantam a róluk szóló hírekre.

– *Munkájáért több elismerést, díjat is kapott.*

– Mindegyik díj jólesik, de azért feszélyez is, mert munkál bennem a kétely: biztos, hogy megérdemeltem? Természetesen ez még inkább munkára ösztönöz. Be kell bizonyítanom, hogy megérdemeltem.

– *Szülőfaluja XX. századi temetkezési szokásait, temető-kultúráját dolgozta fel a Rudna I. című munkájában. Készül a második része is? Vagy már más témába ásta bele magát?*

– Párhuzamosan nagyon sok mindennel foglalkozom. Többek között tervezem a Rudna következő kötetét is, az anyagom kilencven százalékig megvan. A bel- és kültéri földrajzi neveken keresztül szeretném bemutatni a falu történetét és társadalmát. Tervezek egy összefoglaló munkát arról, hogyan hatottak a különféle államfordulatok a szlovákiai, illetve cseh-szlovákiai magyarok népi kultúrájára. Mert például a temetkezési szokásokat eleve befolyásolták az ideológiák meg a háborúk is. Emellett készítek egy monográfiát, amelyben a komáromi emlékjeleket dolgozom fel térben és időben. Szeretném, ha jövőre megjelenne. A II. világháború előtti időszakban a korabeli sajtó nagyon részletes leírásokat közölt a szoboravató vagy emlékműavató ünnepségekről, még az is megírták, kinek az egészségére koccintottak a felavatást követően.

– *Nem fenyegeti tehát a témahiány.*

– Egyáltalán, sőt. Pár éve tudatosítottam, hogy most már nem csaponghatok. Ha valamennyi témát, amit beterveztem, amihez anyagot gyűjtöttem, sikerül megírnom, elégedett leszek. Van még egy vágyam: Ifjúságfalva kultúrájának bemutatása, mert Ifjúságfalva egy mesterségesen létrehozott település, ezért is érdekel, hogy ott hogyan alakultak ki bizonyos szokások.

– *A bubifrizuráról szóló tanulmánya a Vasárnapban is megjelent. Az ilyen könnyedebb téma fő fogás utáni deszert a néprajzkutató számára?*

– Engem minden téma érdekel, de ez tényleg amolyan csemege volt. Meglepett, hogy a múlt század elején milyen ellenségesen viszonyultak a rövid fri-

zurához, mennyiféle módon próbálták a jelenséget visszaszorítani, és szinte könnyűvérűnek titulálták a hajukat levágó nőket. De hát a társadalom nagy része minden új dolgot ellenségesen fogad. Ez a bubifrizura téma azért is jó, mert rajta keresztül megmutathatom azoknak, akik ellenségesek bizonyos új jelenségekkel, hogy tessék, a rövid haját is hogyan fogadták, és most már természetes dolognak számít.

– *Mire a legbüszkébb a komáromi Etnológiai Központ két évtizedére visszatekintve?*

– Mindenre. Mert ha belegondolok, hogy egy asztallal meg egy székkal kezdtünk, és azóta mennyi mindent sikerült összehoznunk – konferenciákat, kiállításokat, kiadványokat, a könyvtárat, különféle adattárakat –, nehéz lenne kiemelni egyetlen dolgot. Egészében véve minden örömmel tölt el, amit az elmúlt húsz évben sikerült letennünk az asztalra. Másrészt viszont, ami a könyvtárat illeti, az embernek belesajdul a szíve, látva, hogy egyre kevesebb olvasó, diák és kutató érkezik.

– *A munkája kitölti az életét. Mi jelent kikapcsolódást?*

– Az olvasás, az utazás, a kirándulás, bár ha elindulunk valahová, a férjem kategorikusan kijelenti: „Temetőbe nem megyünk!”. Nyilván nem gondolja teljesen komolyan, mert megértő, és őt is érdeklik a temetők. Talán csak jelezni szeretné, hogy a szabadságunk alatt ne a munkával foglalkozzunk. Az az igazság, hogy nem igazán tudok kikapcsolni. Pihe-nésképp persze olvasok, és mivel kertés házban lakunk, körötte is akad teendő, de tulajdonképpen a munkám a hobbim.

– *Nem jellemző tehát, hogy nem tudja, mihez kezdjen az idejével.*

– Unatkozni nem szoktam. Sőt, mindig van a táskában egy könyv, mert nincs nagyobb bosszúság, mint ha tétlenül kell valahol hosszasan várakoznom. A napot is mindig olvasással zárom. Amikor megjön a nyomdából a Fórum Társadalomtudományi Szemle friss száma, ha kiadják a férjem vagy egy kollégám új könyvét, mindig este, az ágyban nézem meg. Fellapozom, megszagolgom – nekem ez egyfajta ünnep, valóságos szertartás.

– *Az utazás mivel gazdagítja az életét?*

– Izgalmas kalandokkal. A húgom tíz éve Írországból él, néhányszor már jártam nála. A lakásához közel van egy temető, ahol az 1700-as évek második felétől napjainkig figyelemmel lehet kísérni a változásokat. A digitális fotózás, hál' istennek, olyan lehetőséget adott az anyaggyűjtésre, hogy nem lehet az ember eléggé hálás érte. Mikor legelőször sétáltam el az ottani temetőbe, reggel kilenckor indultam, a húgom pedig két óra körül felhívott, merre járok, nem vagyok-e éhes, szomjas. Számomra ilyenkor megszűnik az idő.

Mislay Edit

(*A pozsonyi Új Szó, Nők c. melléklete 2017. október 27.*)